

LBRIS

We know
books

A Kárpát-koszorú Hegyei – 2.

Kovács Lehel István
A Csukás-hegység
turistakalauza

tortoma
KÖNYVKIADÓ
Barót, 2022

Tartalom

1. ELŐSZÓ • VALLOMÁS A CSUKÁSRÓL	7
2. HELYNÉVEREDET	9
3. KÖZLEKEDÉS, ELÉRHETŐSÉG	13
4. FEKVÉSE, HATÁRAI	21
5. FÖLDTANI FELEPÍTÉSE	25
6. FELSZÍNE, MORFOLÓGIAI JELLEMZŐI	31
7. ÉGHAJLAT	38
8. ÉLŐVILÁG	41
8/a: NÖVÉNYVILÁG	43
8/b: ÁLLATVILÁG	46
9. VÍZHALOZATA	50
10. BORVIZEK	53
11. TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLETEK	53
12. ÉPÍTETT ÖRÖKSÉG	54
Az ósánci várak	54
Váro Bolnokon	55
Keresztvári várak	57
Bodzavám - Kálvária, erődrendszer	58
Bodolai udvarházak	59
A Miesselbach-kastély	60
Bodza vára	60
A Lobkowitz-erőd	61
13. TELEPÜLÉSEK, TURIZMUS AZ ORSZÁGUTAK MENTÉN	62
Négyfalu, Háromfalu, Hétfalu	62
Bácsfalu	63
Türkös	66
Csernőtfalu	68
Hosszúfalu	70
Tatrag	73
Zajzon	75
Pürkerec	78
Ósánc	80
Babarunka	80
Cheia	84
Valea Stánii, Eszterházi-völgy, Eszterházi-tisztás	85
Döblen	85
Bodzavám	85
Bodola	90
Keresztvár	93

Menedékházak	99
Csukás menedékház	99
Vörös-havasok menedékház	101

Gyalogtúrák a Csukáson	103
------------------------	-----

01. Bretocsa-hágó – Tigáj-nyereg – Csukás-csúcs – Piroska-nyereg – Bánkóta-hágó – Bodza-tábla (Tatár-havas-hágó)	103
02. Cheia – Cheița-szoros (Teleajen-szoros) – Bábos útja	111
03. Cheia – Bretocsa-hágó	113
04. Cheia – Berii völgye – Csukás menedékház	114
05. Cheia – Vörös-havasok menedékház – Csukás menedékház	117
06. Cheia – Groșoarele-rét – Vörös-havasok menedékház	120
07. Cheia – Groșoarele-csúcs – Piroska-nyereg – Csukás menedékház	121
08. Cheia – Eszténa-nyereg – Csukás menedékház	124
09. Eszténa-tisztás (kék sáv/piros sáv) – Bánkóta-hágó	126
10. Eszténa-tisztás (kék háromszög/kék sáv) – Vadász-szikla – Zákány (piros kereszt/kék háromszög)	127
11. Eszténa-tisztás (piros kereszt) – Bodza-tábla	128
12. Bodzavám – Eszténa-nyereg – Csukás menedékház	130
13. Bodzavám – Döblen mezeje – Csukás-csúcs	133
14. Tészla hídja – Tészla-nyereg – Tigáj-nyereg – Csukás menedékház	135
15. Babarunka – Tészla éle	138
16. Babarunka – Babarunka-szoros – Tészla-nyereg – Tigáj-nyereg	138
17. Berii völgye – Vörös-havasok menedékház	141
18. Vörös-havasok menedékház – Groșoarele-nyereg – Eszténa-nyereg	142
19. Fehér-patak (sárga háromszög) – Keresztút	144
20. Döblen – Tészla-rét	145
21. Piros háromszög bekötő – Tészla-nyereg	147
22. Babarunka – Zénoga-rét – Bretocsa-él	147

Bicikliútvonalak	149
------------------	-----

7. Tatráng – Négyfalu – Babarunka – Tészla-nyereg – Zájzon völgye – Tatráng	149
8. Bodzavám – Bánkóta-hágó – Bodza-tábla – Buzáiel – Bodzavám	150
9. DN 1A (Cheia) – Vörös-havasok menedékház – Csukás menedékház – Bretocsa-gerinc – DN 1A (Cheia)	150
10. DN 1A (Cheia) – Berii völgye – Csukás menedékház – Eszténa-nyereg – Bánkóta-hágó – Telejnel völgye – DN 1A (Cheia)	151
11. Măneciu-Ungureni – Király-hegy – Bodza-tábla – Bánkóta-hágó – Telejnel völgye – Măneciu-Ungureni	151

15. FÜGGELÉK: TÖRTÉNETEK, MESÉK, REGÉK A CSUKÁSRÓL	152
--	-----

Hétfalu eredetmondája: A háromujjú szikla	152
Bacsó Anna mondája	157
A Muszka asztal	158
Az eltévedt természetjáró	158
Cholnoky Jenő esete a termoszal	158

Román–magyar helynévtár	160
-------------------------	-----

GPS-koordináták és magasságok	162
-------------------------------	-----

Felhasznált irodalom	165
----------------------	-----

Kiss András István

Idegenvezetés,
túrázás,
kerékpározás

+40 722 300 661

Engedélyszám: 5445/2016

kissandrasistvan2014@gmail.com

Hargitafürdőért Fejlesztési Egyesület

Web: hargitafurdo.eu
www.facebook.com/hargitafurdo
E-mail: hargitafurdoert@gmail.com
Telefon: 0040 745 639784

erdelyikonv.hu

Minden könyv Erdélyről!

Minden könyv Erdélyből!

Négyfalu Municipium Polgármesteri Hivatala

Primăria Municipiului Săcele

www.municipiulsacele.ro

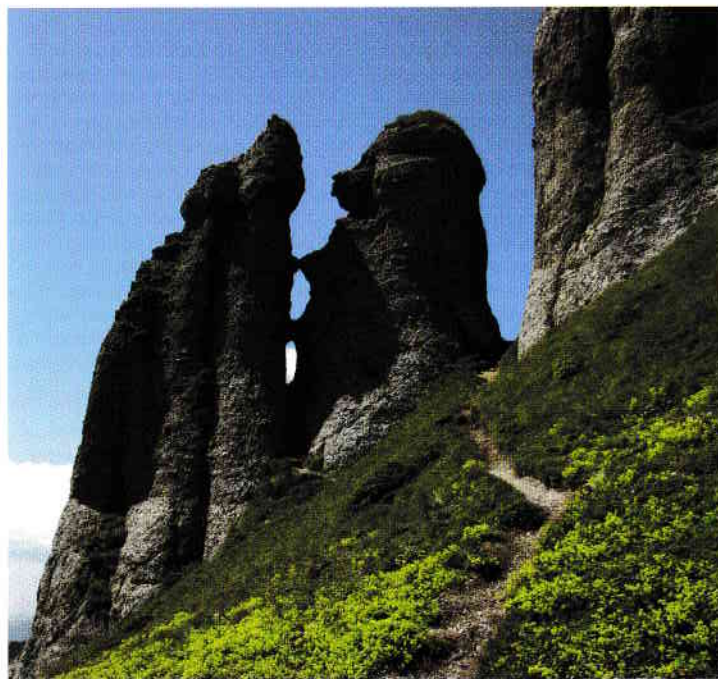

**1. ELŐSZÓ
VALLOMÁS A CSUKÁSRÓL**

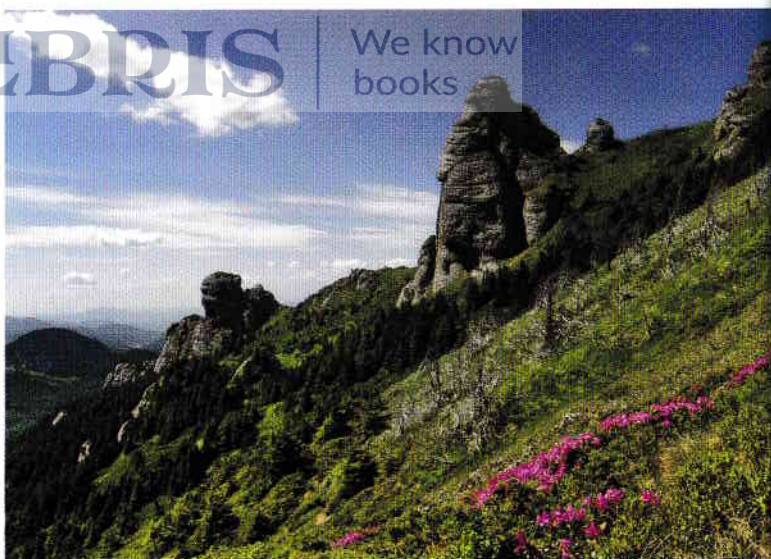
A Csukás álmaink hegye. Gyermekkorunk mesevilága elevenedik meg a sziklák között, – *Ni, Góliát!* – *Amott a Pletykáló vénasszonyok!* – *Azok ott az Ördög ujjai!* Megannyi különös formájú szikla, áfonya, borókafenyő, és igen, havasszépe, vagyis rododendron (*Rhododendron katschyi* Simonkai syn. *Rh. myrtifolium*), amitől vörös foltokban szinpompázik nyárelőn az egész hegység. Hétfalu és a hétfalusi csángók eredetmondája a Csukáshoz köthető, de megannyi monda, történet, mese teszi varázslatossá a tájat. Az ezeréves határon túrázunk, néhol határkőmaradványokkal, határjelekkel is találkozhatunk, és állítólag a román királynak is innen mutatták meg először Erdélyt. Némely völgyét egykoron kisvasút szelte végig, némely

sziklájára csak láncok segítségével lehet felmászni, s némely útja végén díjként ott virít a havasi gyopár. Számos érdekes csigafaj őrzi az egykori tenger emlékét, de olyan állatfajok is élnek itt, amelyek sehol máshol a világon. A Csukás maga a csoda! Bővizű források törnek fel méhéből, amelyek vizei akár Brassóig is eljutnak, a bükkerdői tavasszal medvehagymás réteket rejtenek, a tölgyesi vaddisznóknak adnak otthont, s helynevei is ősi regéket idéznek: Babarunka, Piroska-havas, Tészla, Dong-havas, Tejkő-havas, Fehér-kő havasa, Vörös-havasok, Ördög-völgy, Zuhatag-havas stb.

A Csukás rengeteg elragadó sziklaképződmény otthona, egy valódi mesevilág, amelyről már Orbán Balázs is így írt: *„Déli és keleti Kárpátaink e legszebb sziklahavasa, melynek 6150 lábig felmagasuló jegeczkristályszerű sziklaszálai, valójában tüneményeszerűen szépek és megragadók, úgy hogy a legmerészebb várakozást is messze túlszárnyalják;*

A Pletykáló vénasszonyok égnek törő sziklaképződményei

Rododendronok a Góliát alatt. Blénesi György felvétele

óriási csompói most mint roppant orgonásipok, majd mint özönelőtti állatok ijedelmes kövületei merednek ég felé, oly roppant változékonyágban, hogy a szem káprázik megpillantásuknál, s oly megszámlálhatlan mennyiségben, hogy azokat számba venni, azokat osztályozni képtelen a korlátolt emberi elme. Lesz majd alkalmunk ezen a távolból is oly megdöbbentőleg nagyszerű havast közelebbről is vizsgálni, most csak általános jellegzésére azt hozom fel, hogy ha van hazánknak havasa, a mely a világhírű Detonátával párhuzamba állítható: az bizonyosan a Csukás, mely alakszépsége mellette bizony megállhat; de a mely nagyszerűség és magasság tekintetében amazz sokkal felülmulja."

Az Encián 1935-ös száma így ír *Kirándulás a Csukásra májusban* című beszámolójában:

„Legkedvesebb havasom a Brassó környékbeli hegyek közül a Csukás, elhagyott vadságával, fantasztikus alakú konglomerát sziklaival. Mintha a természet jókedvében teremtette volna ezt a hegyet, olyan pazarul rendezte el gerincét csipkésen, tornyosan, bástyásan. A szemlélő mikor hirtelen meglátja, nem hiszi, hogy valóság. Ennekem különös gyönyörűségem telik ab-

ban, ha egy olyan egyént hozhatok ide föl, ki itt még nem járt..."

A hegy lábánál korunk hőseit, a Barcasági-medence délkeleti szegletében élő hétfalusi csángó-magyarokat is bemutatjuk. A hazánk délkeleti határának védelmére telepített falvakat nem kimélték a Kárpát-kanyar szorosain Erdélybe zúduló hordák, de a barcasági magyarok beledzódtek már a szörványlétbe, és kitaranak hitük, anyanyelvük és kultúrájuk mellett.

Többször jártunk a Csukáson, de a hegység mindig lenyűgöz, mindig másik arcát mutatja. Nagypám 55 évvel ezelőtt írt turistanaplóját lapozgatva figyeltem fel először a Csukásra. Érdekes, bizarr sziklaformák – amelyek a mese- és mondavilág hőseit testesítik meg: Góliátok, pletykáló vénasszonyok, ikrek, ördögök, galambok, színxek rajzolódnak ki a konglomerátumtornyokban – után kutatva vettem mindig szemügyre a sziklákat, mint gyerekkoromban, amikor a Szénafű magas fűszálai és margarétái közül kémleltem Hétfalu bárányfelhős kék egét: akkor farkasok, sárkányok, táltos paripák formálódtak és foszlottak szét a szellő hűsítő fuvalatai parancsára. Íme a Csukás!

Kedves Olvasók, Természetjárók!

Ezt a turistakalauzt tudatosan úgy állítottuk össze, hogy a túrák számozása megegyezzen az okostelefonokra is letölthető *Muntij Nostră*¹ alkalmazás Csukás-túráinak számozásával, így egy esetleges eltévedés esetén azonnal össze lehet vetni az alkalmazás navigációjával, vagy már eleve az alkalmazásból kiválasztott túrát járhatunk végig a könyv magyar nyelvű leírása segítségével.

A túrák leírásában az alapmunka Májai Csaba mindaddig magyar nyelven egyedülként megjelent Csukás² monográfiája (turisztikai kalauza) volt.

A csodálatos tájat, azt, ami ma van, mindenki láthatja, ha túrázni indul a Csukásra. Mi azonban azt szeretnénk, ha leírásunk alapján megelevenedne az is, ami volt. A múlt bennünk él. A mában zajlik, és amikor végigmegyünk egy úton, halljuk az előttünk járók lépteit. Beleégtek a kövekbe. Nagyszüleink, dédszüleink lépegetnek előttünk a múltban. Vezetnek minket. Hasonlóan a régmúlt idők természetjárói is. Nézzük a tájat az ő szemükkel is!

Mindenkinek biztonságos természetjárást kívánva hívjuk fel a túrázók figyelmét, hogy a Vörös-havasokon hegyimentő szolgálat működik, eltevedés esetén (a Csukás-hegység hirtelen változó időjárása miatt ez különösen gyakran előfordulhat) hívjuk az 112-es általános segélykérő telefonszámot (okostelefonon ajánlott az előre telepített *Apel 112* alkalmazásból hívni, mert így elküldi a tartózkodási helyünk pontos koordinátáit is) vagy a hegyimentő szolgálat OSALVAMONT (0725 826 668) telefonszámát.

2. HELYNÉVEREDET

Az első felmerülő kérdés a *Csukás* név eredete. A Csukás név már a XVI. században oklevelesen kimutatható név volt

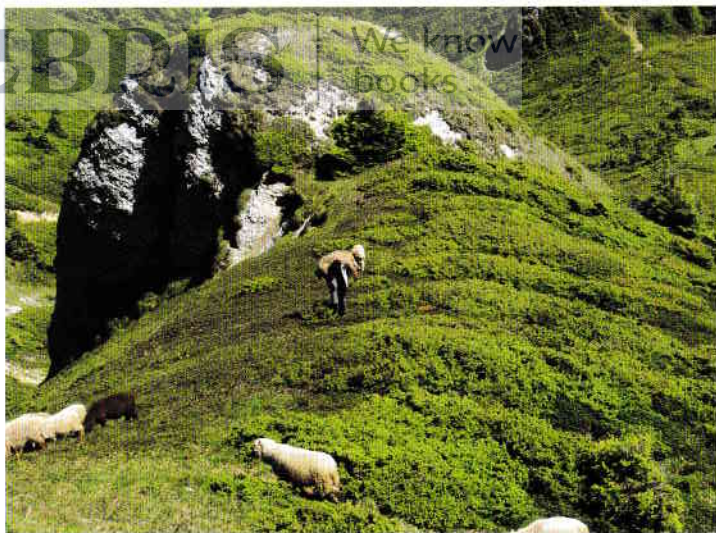
¹ Schubert & Franzke térképek és leírások gyűjteménye.

² Májai Csaba: *Csukás-hegység, Erdély hegyei* 21., Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2003.

Hétfaluban, s ma is igen elterjedt családnév. Joggal vetődhet fel tehát az a kérdés, hogy ki lehetett az a Csukás nevezetű egyén vagy család, akiről a hegység a nevéért kaptta. Ez a hegy név csak a XVI. században jelent meg, az ezt megelőző krónikákban, térképeken a Petrócz, Pietrosz (Pietros, Petros Mons) havasnevek szerepelnek. Dr. Binder Pál történész szerint a név eredetét nézve két lehetőség van: az első azt a kérdést veti fel, hogy lehetett-e egy csángó Csukásnak legelője, kaszálója vagy telke a hétfalusi határon kívül eső, a bodolai Béliéd és a brassóiak által egyaránt perelt vidéken? A levéltárban található dokumentumokból egyértelműen kiténik, hogy a Csukás-hegység és vidéke Brassó határa volt, és a brassói hatóságoktól bérelték Hétfalu csángó jobbágysai és zsellérei, erre a vidékre számos csángó telepített eszterénat vagy bérelt kaszálókat. Így könnyen megsehelett, hogy egy Csukás névű csángónak kaszálója legyen az említett havason, s idővel róla nevezték el azt, mint ahogy a Csukás egyik előhegyét is Pirokska-havasnak hívják. A Pirokska is gyakori hétfalusi csángó családnév, nagyapámmak is ez volt a neve.

A második lehetőség szerint a XVII. század elején élt Brassóban egy Csukás István névű, hétfalusi csángó származású személy, aki eleinte a töröcsvári vám alkalmazottja volt, majd a brassói darabontok hadnagya lett. Abban az időben a bodzai vámház és a havasok között – így a Csukás-hegységen is – a brassói darabontok hadnagya jelképezte a törvényességet. A középkorban nem a Tömösi-szoros (hisz ezt csak a XIX. században nyitották meg), hanem a bodzai út volt a legfontosabb összekötőút Erdély és Havasalföld között. Könnyen lehetséges, hogy a havas akkori uráról, Csukás Istvánról kapta a nevé.

Zetényi Csukás Dénes László Felvidékről hívta fel a figyelmemet arra a Csukás nemzetségre, akik zárt rendben a király katonáiként már az Aranybulla előtt Rév Komáromban éltek, majd közülük sokat a király a XIII. században a határ védelmére telepített Hétfaluba és a Székelyföldre sok más magyar családtag egyetemben, olyanokkal, akik addig is hűségesen szolgálták a királyt és a hazát.

Állatairól gondoskodó juhász a Csukáson

1444-ben Csukás György Nagyszében polgármestere, majd az évszázad vége felé ismét Csukás György a polgármester, aki a kenyérmezei hőstettéért II. Ulászlótól dicséret oklevelet kapott és egy griffet a már meglévő címeréhez, továbbá lovagga ütötte – *Miles Aurates* – vagyis Aranyarskantyús lovagga, György királyi kamarás gróf, királybíró, az aranybányák bérlője és a nagyszébeni pénzverde bérlője volt. A saját címerével verte az aranyguldent. Fia, János szintén nagyszébeni polgármester. Az akkori királybíróval, Pfempfinger Márkkal támogatták Luther tanait. János fia, akit a nagyapja után ismét Györgynek hívtak, Nagyszében városgazdája volt. Ő irányította a kettős védőfal építését, később polgármester lett. Blasio Csukás 1453-ban régens és pápai nuncius volt, Kolozsváron élt. Egy másik Csukás György 1404-ben Zsigmond király udvarmestere volt Budán.

Zetényi Csukás Dénes László nézete szerint a hegység névadója Csukás György Miles Aurates lehetett, akit a történelem százszos néven *Georg* vagy *Georgius Hecht*-ként emleget.

Való igaz, hogy a magyar névadási szokás szerint mindig a csúcsot nevezik el valamilyen hírességről, azután pe-

dig a völgyeket és az egész hegységet. A román névadási szokással ellentétben magyarul a csúcsnak van hegye és völgye, nem a völgynek csúcsa. Dr. Szalay Béla szerint „*általános szokása a román parasztnak akkor, midőn csúcsokat, – melyekkel különben nem sokat törődik – akar megnevezni, mindig először a völgy kap nevet (túlnyomólag személynevek, néha növények, állatok stb. nevei is), s a kúpokat szükségből csak úgy szokta említeni, hogy »az X. völgy fölötti orom«*”. A Csukás-hegységet magyarok nevezték el a XVI. században, így valószínű, hogy nem román szokás szerint a völgyek és legelők tulajdonosai adták a nevet – mint ahogy dr. Binder Pál feltételezi –, hanem először a csúcsot nevezték el egy idelátogató vagy valamilyen szolgálatot tevő hírességről, azután pedig a hegységet.

Petrik Lajos az 1895-ös *Turisták Lapjában* (7. évfolyam) azt fejtegeti, hogy „*nevét nem a csuka után, hanem állítólag onnan nyerte, hogy elzárja, becsukja a Zajzoni völgyet. Német neve Krähentein, csókával való összetévesztésből eredt, mi azonban ismét a Dahle és nem a Krähe-vel (varjú) identikus*”.

Az 1911-ben megjelenő *Tenger* (1. évfolyam) című lapban dr. Czirbusz

A hegység számos pontjáról gyönyörű panoráma tárul a túrázó elé. Moldován Mihály felvétele

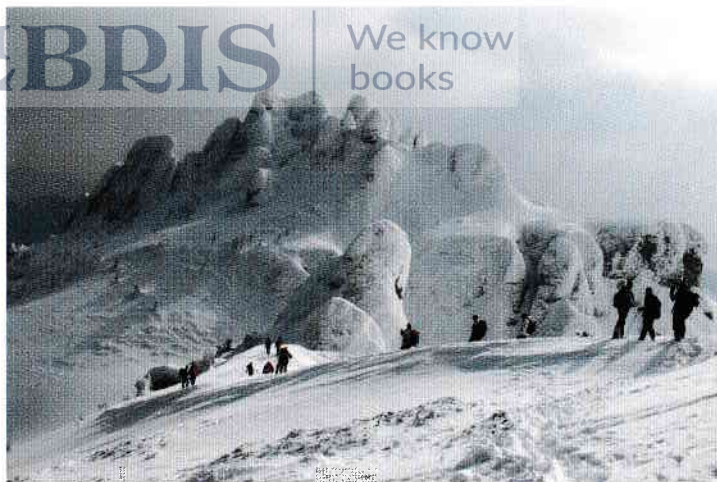
Géza a Kuk = kilátó hegyből próbálta meg levezetni a Csukás nevét. Állítása szerint a *Kuklyó* süveget jelent, ebből lett a *csuklya*, és ez a Csukás névadója is (Csuklyás).

Az *Új Magyarország* 1996. október 24-i, 6. évfolyam, 248. számában dr. Kazár Lajos is a Csukás nevének eredetét boncolgatja. Megjegyzí, hogy „*a név nyelvünk rendszerébe tartozik. Vö.: havas-s, erdő-s, náda-s, szikla-s. A melléknévképző -s jelenkezik a Csukás szóban is. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára (TESZ) csak a szlávtól kölcsönzött, csuka halnevet tárgyalja. A Csukásnak azonban semmi köze ehhez, hiszen rajta sem folyó, sem tó nincs!*” Ő néveredetét abban látja, hogy „*Vas megyében csuka névvel illették a kárd markolatát, no meg a kukoricaszár levágása után a földből még kiálló csonkot, az ősszel levágott füzesi vessző hasonló alakú csonkját, a tollfosztás során a pihés résztől megfosztott, evező alakú részt (ilyeneket tömtek a leendő csukavánkos huzatába). Nyugat-Dunántúl lakói ma is a tök, meggy, cseresznye csukájáról beszélnek, tehát azon darabka termésről, amely az inda, illetve ágacska és a gyümölcs között fejlődött, és a kárd markolatára emlékeztető alakú.*” Megjegyzí, hogy „*A japán tanulása közben akadtam a kárdmarkolat tauka (cuka) hangalakú nevére; ugyanezt a szót, nyilván alakí*

hasonlóságon alapuló névátvitel okán használják a sírdombra s más halomra (például kai-zuka, kaidzuka, kagylóhéj, domb). Így, meglátásom szerint, az ómagyar, vagy talán avar (megközelítőleg) csuka hangalakú szó a Brassó mögött terpeszkedő nagy hegyre azért használtatott, mert sírdombszerű hatalmas kőalakzatok szőkei, sőt talán ezrei meredtek rajta; a megnevezők nyelvében pedig még élt az odaillo szó. Meglátásom szerint a régi magyar csunka későbbi csonka (TESZ) szavunk egyszerű szóhasadással keletkezett a régiebb csuka szóból”.

A hegy névadói pedig a honfoglaló magyarok lehetnek: „*Szerintem mind a Kárpát-medencében védelmet lelt avarok (567-től), mind Árpád magyarjai (894-től) erős katonai őrhelyeket létesítettek a Kárpátok szorosai védelmére, s így ők adták a földrajzi nevek jó részét legalább az őrhelyek közelében. Egyébként Krassó-Szőrény megyében, Lugos határában van a Csukás-domb (196 méter magas), amelyet illetően az a gyanúm, hogy a domb alakja volt megnevezésének oka.*”

Gyárfás Győző az *Erdély* 1905. 14. évfolyam, 9–10. számában így ír a Csukás nevről: „*Ha a Csukás-hegység tengerpart közelében lenne: csaknem merném megkockáztatni azt az állítást, hogy »Cápás« lenne az elnevezése. Mert azok*

A Csukás télen is varázslatos. Blénesi Edit felvétele

a sziklaalakzatok, csúcsok valóságban mind egy-egy óriási cápa-alakok, derékgig kiemelkedve a nagy hegység tömegéből, aminek magának is az a sorsa, hogy amint elviharzik, minél több csúcscsa bomoljon szét, karsztta változzék át s az elkoptattak, lemosódottak helyében, újabb fejek képződjenek. Miután pedig némenklaturát osztogató havoslakó csak az édesvízi csukát ismerte s ehhez találta leghasonlatosabbaknak azokat a kőből való halakat: lónak a hegynek a neve: Csukás. És pedig azért, mert a hegytömegnek a dekorációját éppen ezeknek a szeszélyes, halfej alakú csúcsok a rengetege alkotja. Maga a hegytömeg ezek nélkül olyan formátlan zöld pusztaság lenne, mint szomszédságában a dél felől lévő határhegy: a Lovak havasa. Azon nincsen egy kődarabka sem.”

A Földrajzi közlemények 1904. évi száma Fischer Emil *Die Gebirgs- und Bergnamen in Siebenbürgen* (T. G.) cikkére támaszkodva jelenti ki, hogy „A Brassó-, Háromszék megyék határán éppen a Kárpátok hajlatában feltűnő Csukást Horger Antal³ tanár újabban Csókásnak formálta;

³ Horger Antal (1872–1946) nyelvész, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. A szegedi Ferenc József Tudományegyetem Bölcsészeti, Nyelv- és Történettudományi Karának dékánja 1927-től 1928-ig. Katonai szolgálatát

We know books

míg Fischer szerint sokkal helyesebben a csukni igéből származtatható s elzáró, csukó hegyet jelent, aminek a valóság is megfelel.”

Arvai József megemlíti ugyan, hogy a Csukás „helynév csángó családnévből vált helynévvé”, de amikor azt taglalja, hogy „a roppant hegytömeget változatos és csodálatosan szép sziklái a Déli- és Keleti-Kárpátok legszebb havasává teszik”, akkor Balogh Ernő⁴ hivatkozva állítja „hogy csodálatos alakú sziklaszobrok között csukaformájúak is vannak”.

Érdekes, hogy egyesek hogyan magyarázzák a név eredetét, de még érdekesebb a Horger-féle Csukás–Csókás félremagyarázás, amely a német *Krähenstein* elnevezésnek adott alapot, pedig a *die Krähe* németül igazából varjú és nem csóka (*die Dohle*)... Így lehet, németül is románul is jobb a *Tschukasch*, *Ciucaș* elnevezés, átírás, mert akkor a Csukás legalább megmarad Csukásnak.

követően 1896-tól a Brassói Főreáliskola helyettes tanára, 1898-tól véglegesített tanára volt. A szélesebb közvélemény előtt Horger Antal elsősorban arról ismert, hogy a Szegedi Tudományegyetem professzoraként 1925. március 30-án a *Tiszta szívvel* című verse miatt az egyetemről eltanácsolta József Attilát.

⁴ Balogh Ernő: *A Székelyföld kapujában*, In: Pásztorláz, 1940. évfolyam, 10–11. szám.

3. KÖZLEKEDÉS, ELÉRHETŐSÉG

A Csukás-hegység elég távol esik az ország nagyobb településeitől, legközelebb Brassóhoz van, ám autóval viszonylag könnyen megközelíthető. Busz- és vonatjáratok nem igazán vannak a közelben.

Vonattal Brassó (Brașov, Kronstadt) vagy Măneciu vasútállomásokra juthatunk el, Brassótól Cheia 51 km, a Bretocsa-hágó (45,4805° É; 25,8967° K; 1263 m) 40 km, Măneciutól Cheia 21 km, a Bretocsa-hágó pedig 32 km, mindkét állomásról a DN 1A számmal jelölt műúton kell továbbhaladni.

Érdeemes megemlíteni, hogy Constantin Giurescu szerint az Ungureni nevű falvak (mint például Măneciu-Ungureni) magyar telepek voltak (egy 1842-ből lennmaradt népszámlálás szerint a havaselvei Székely megyét – mert itt erről a megyéről van szó tulajdonképpen – 82 206-an lakták, ebből 251 magyar). Giurescu azt is leírja, hogy Măneciu-Ungureni lakói mind erdélyiek voltak és bő újjú inget viseltek, innen a község neve.

Brassóból buszjárat csak Bodzavámra van, Bukarestből pedig Cheiára is mehetünk busszal.

A DN 1A főút Négyfaluból a Tatrang völgyét, majd a Babarunkából a Tatrang Kis-ág völgyét követi. Tulajdonképpen ez az út választja el a Csukás-hegységet a nyugatra és délre lévő Nagy-kőhavasról (Rence, Csuklyon, Szén-hegy, Csáki-bérc stb.), a Grohotisz-hegységtől (Őreg-paláj), Vajda-havas, Begyen, Bacsó szécse, Borzos, Róska, Babics-havas, Bábos-havas stb.).

Brassóból, ha autóval utazunk, legelőször a 25–30 km-re lévő Babarunkából tudjuk megközelíteni a Csukást négy ösvényen is (Tészla hídja, piros kereszt, 14-es túra, valamint Babarunka piros sáv, 15-ös túra; piros háromszög, 16-os túra; sárga háromszög 22-es túra; a Tészla-nyeregből a 21-es túra, piros pont). Második megközelítési lehetőség a Brassó megyét Prahova megyétől elválasztó Bretocsa-hágó (piros sáv, 01-es túra), majd a Brassótól mintegy

44 km-re lévő Keia palackozott vizet töltő gyár mellől (kék kereszt, 04-es túra; piros pont, 17-es túra) a Berii völgyén (45,4824° É; 25,9205° K; 1051 m) át. Innen terepjárával fel lehet menni a Csukás menedékházig, ilyen jellegű utaztatásokat a menedékházak is vállalnak.

Tovább haladva a DN 1A jelzésű műúton, Cheia északi végénél ágazik le a Balabán-nyergeren keresztül a Vörös-havasok menedékház (45,4884° É; 25,9410° K; 1280 m) felé vezető műút,

A környék egykori vasúthálózata. Radu Bellu térképe (Radu Bellu: *Istoria ilustrată a Câilor Ferate Forestiere din România*, Pro Corona SRL, Brassó, 2007.)

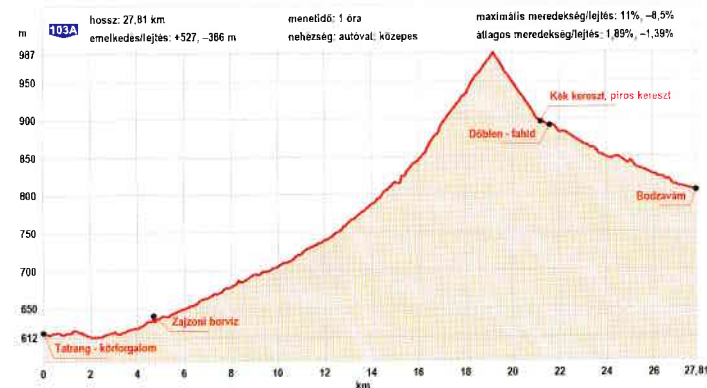
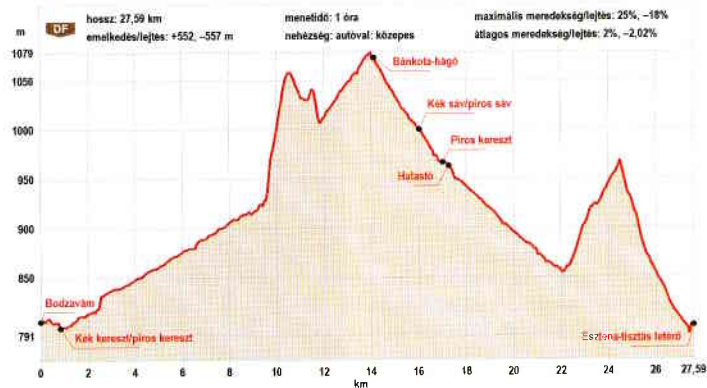
amely a nyeregig a tulajdonképpen régi utat képezte, a mai főutat pedig a két lefőponton közötti szakaszon egy keskeny nyomtávú vasútvonal helyén építették. A Vörös-havasok menedékház Brassótól mintegy 50 km-re található, innen a sárga sávon (05-ös túra), a piros ponton (17-es túra) és a piros háromszögön (18-as túra) közelíthetjük meg a hegységet.

Cheia-óról több túraútvonal is indul a Csukásra: kék háromszög (02-es túra), kék pont (06-os túra), kék sáv (08-as túra), piros kereszt (07-es túra), kék sáv (03-as túra).

Cheia után, egy Mogoș nevű helyről a Prídvarei-hágón át autóval (inkább terepjárával) eljuthatunk Eszténa-tiszta (Valea Stăni) településre is (62 km), innen pedig a kék háromszögön (10-es

túra), sárga háromszögön (19-es túra), piros háromszögön (18-as túra), kék sávon (08-as túra), piros kereszt (11-es túra), valamint a piros sávon (01-es túra, 09-es túra) is meg tudjuk közelíteni a Csukás-hegységet. A piros sáv a Kárpátok főgerince, így a régi határvonal Magyarország és Románia között.

Észak és északkelet felől a Bodza-, illetve ennek mellékága, a Döblen-völgy mentén közelíthetjük meg a Csukás-hegységet, Brassótól Bodzafordulóig (42 km) a Nyéni-hágón (840 m) át juthatunk el a DN 10-es számú főúton, vagy egy mellékvonalon vonattal, az ország leghosszabb (4,8 km) alagútján (a könyv megírásának pillanatában a bodolai hid összeomlása miatt a vonatjáratok szüneteltek).

Bodzafordulótól Bodzavámig (14 km) műúton (103 A) juthatunk el, innen pedig tovább Döblen érintésével, részben földúton Zajzoni (terepjáróval járható),

Bodzaforduló megközelíthető észak felől is a 121 A számú megyei úton, Nagyborosnyó – Kisborosnyó – Nagypatak – Szarvamos – Bodzaforduló vagy a 13 Ejelzésű Kovászna – Csomakőrös – Papolc – Zágony – Zágonybárány útvonalon.

Délkeletről Bodzavásárról juthatunk ugyanide Bodzakraszna – Zabrató – Almás – Szitabodza irányából.

Bodzavámot déli irányban egy, a Nagy-Bodza mentén haladó, terepjárával járható földút a Bánkóta-hágón (45,4866° É; 26,0283° K; 1078 m) keresztül összeköti a Telejelen völgyében levő Eszténa-tiszta. Ezt az utat szintén egy hajdani, a Bodzavámot Măneciuval összekötő keskeny nyomtávú vasút helyén építették 1969 után, amikor a vasutakat leszerelték.

A Görbe- és a Sipos-patakok mentén lakótermező utak vezetnek a Csukásra.

Bodzavámról indul a kék keresztrel jelzett 12-es túra, a Döblenből pedig a piros keresztrel jelzett 13-as és a szintén kék keresztrel jelzett 20-as túra.

Bodzavámon megtekinthetjük a Kálvária-dombot, a völgyzáró erődöt és a lenyűgöző látványt nyújtó Sűgő-vezéseket.

Brassóból, Négyfaluból valamikor csak gyalogosan lehetett megközelíteni a hegyet, s hogy a két- vagy többnapos úton a természetjáróknak szállásuk legyen a Tészla-réten, vagyis a Tészla-mezőjén, ahogy akkor hívták, a brassói EKE 1900 nyarán a határőrök egykori faházát átalakította menedékházzá. „Egy rövid óra múlva a Tesla-rét oljában vagyunk. Rövid tanácskozás után elhatároztuk, hogy a Tesla-rét túlsó oldalán levő nagy kő alatt csinálunk magunknak éjjeli szállást” – írták a korabeli turisták, amikor még nem volt meg ez a menedékhely, majd így folytatódott a beszámoló: „Az ósánci völgyben a Tatrang patak felett halványlila köd ül meg itt-ott, ezüstösen felcsillan a patak vize. Messze távol Hosszúfalu és Brassó lámpái remegnek át a távol ködén. Oly szép, oly lenyűgöző a látvány, hogy percekig szóltanul állunk egy helyben és bámuljuk az elébünk tároló fenséges csodát. Csend, mélységes csend van körülöttünk, a lejjebb fekvő erdő egyetlen ága sem mozdul. S mily különös, ha akkor valaki megkérdezte volna tőlünk, hogy kié az mind, amit ott látunk, önkéntelenül azt feleltük volna, hogy a miénk, a miénk, amit tőlünk senki el nem vehet, a miénk itt most az a rét, amelyen állunk, az a fény, amelyet ott a távolban látunk, a miénk ez a hegy, ez a mindenség, a fenyők, a kövek, mind

Bodzavámon a bölényrezervátum is érdekes látnivaló

A háromujjú szikla. Blénesi György felvétele

a mienk... Lassan indulunk meg a Tesla-rét teteje felé. Itt újabb szépségek várnak. A rét domború hátán ahogy haladunk fölfelé, úgy tűnik elő a Csukás teljes gerince, amelyhez hasonló szép még egy nincsen Brassó környékén, mintha a természet jókedvében teremtette volna ezt a hegyet, olyan pazarul rendezte el gerincét csipkésen, tornyosan, bástyásan. A szemlélő mikor hirtelen meglátja, nem hiszi, hogy valóság.

A műút megépítése azonban megkönnyítette a természetjárók utazását, s

most kényelmesen lehet Ósáncon (Brădet, Alt Schantz) (45,5669° É; 25,7698° K; 805 m), Babarunkán (Babarunca, Babarunka) (45,5138° É; 25,8456° K; 938 m) és Bretocsán (Pasul Bratocea, Bratocea Pass) (45,4805° É; 25,8967° K; 1263 m) át megközelíteni a hegységet.

Mi nem mondhatunk mást, mint Déry József: „Bármely oldalról közelítsük azonban meg ezt a karakterisztikus szép hegyet, nem fogjuk sajnálni sem a kocsitűt kellemetlenségeit, sem azon csekély fáradságot, melyet megmászása czéljából reá

fordítottunk, mert úgy a róla kínálkozó gyönyörű látókép, mint szikláinak jellegzetes és bizarr alakulata örökre bevésődik emlékezetünkbe s mindig kiemelkedő mozzanata és felejthetetlen emléke marad turistaműködésünknek.”

Ha már az utakról szólnak, feltétlenül meg kell említenünk a régi utakat is, hisz a Bodza felső folyása mentén haladt az a középkori út, amely még a XIX. században is jelentős forgalmat bonyolított le és meghatározta az egész környék kereskedelmét, hadászatát. A mai Bodzavám község déli végétől Hlavasalföld irányába vezető útvonal a Kárpátok déli gerincét megközelítve kétfelé válik, és a Tatárhavas-, valamint a Bánkóta-hágón át hagyja el Erdélyt.

Ez az úthálózat a római korból ered. A Telyaszín/Teleajen völgyében a rómaiak építették ki a *Via stratát*, a szilárd kőlapokkal fedett utat, amelynek egyes részei még ma is láthatók például a Bodza-táblán. Az utat római erődök sora védte, számottevő Felső Drajna-i castrum romanum (45,2567° É; 26,0727° K; 448 m), amely minden valószínűség szerint Manius Laberius Maximus szenátor és tábornok hadseregeinek szolgált téli szállásul az első dák háború (101–102) idején. A tábor 117–118-ig állhatott fenn a dákok és róxlánok ellen, s itt állomásoztak az I. (Italica), V. (Macedonica), XI. (Claudia) légjók, majd a Cohors I. Flavia Commagenorum lovas és gyalogos regiment is.

Az erődöt M. D. Bazilescu tanár fedezte fel 1883-ban mezei munkák közepette. 1888-ban Grigore Tocilescu végzett itt ásatásokat, 1939–1940-ben Gheorghe Ștefan, majd 1992-től Vlădescu M. Cristian, Zahariade Mihail, Dvorski Traian, Teodorescu Victor, valamint Marinele Penes.

Maga a Telyaszín/Teleajen völgyének neve is azt jelenti, hogy „szekerekkel járt út”, a román *teleagă*, *teleagă* szóból, amely a török *talika*, és a bolgár-magyar *taliga* szóból származik.

Később, a középkorban az út jelentősége megnőtt, de sajnos veszélye is. Nemcsak a tatárok törtek be itt Erdélybe, de a törökök, románok, oroszok is.

A történelem során itt lépdelt Amurát szultán, Józsa bán, az öreg Gritti, Răres

Péter, Petrovics vajda, Vitéz Mihály, Omer pasa, Gezai-Mehemed khán, Rákóczi György, Telesi Mihály, Thököly Imre, de mésszel bekent sűrű szakállal maga Athanarik, a nyugati gótok fejedelme is itt menekült csapatával a Rétyi Nyírtól húzóódó honárkán utánuk vágta Atila elől.

A kereskedők arra használták, hogy könnyebben ériék el a tengerpartot és az ott állomásozó hajókat. A Bodza-tábla (45,4784° É; 26,0468° K; 1340 m) kiterjedt fennsíkjának igazi magyar neve a Hordómező vagy Hordók mezeje (románul Tabla Buții, németül Platz des Weinfasses), mert itt mérték át a regáti borokat hordókba, s rászegezték a kötelező eredetmegjelölő fémtáblákat, hogy át tudják vinni ezeket a határon Erdélybe, Magyarországra.

A Bodzavám–Cheia közötti utat Kisgyörgy Zoltán írja le a *Megeji Tűrkőr* 1987. július 16-i, 20. évfolyam, 4807. számában. Így fogalmaz: „Az útszakasz, amely a Kárpátok vízválasztóját szeli át nincsen korszerűsítve, de mert erdő-kiismerésre alkalmas, gépjárművel is bejárható. Ez nem más, mint a Bodza völgyét a Teleajennel, majd a Teleajen völgyében fekvő Măneciu-Ungureni helységgel összekötő egykori erdőki-termelő kisvasút régi pályatestje. A völgyön felfelé haladva jobbról a Csukás masszívuma, balról pedig a Tatárhavas emelkedik. Az első nagyobb tisztás a legendás Poiana Fetii – Leány-mező. Itt éri el a Bodza völgyét a történelmi régi út, amely a Tabla Buții-n, más néven a Bodzai- vagy a Tatárhavas-hágón át Munténiába vezet. Előhegyén Királyhegy tetején pedig Bodzavára romjai ma is láthatók. A mi utunk az alacsonyabb, úgynevezett Pasul Boncuța-n, a Bánkóta-hágón és tisztáson (1078 m) ereszkedik alá a Teleajeni völgyébe (Prahova megye). Első megállónk Poiana Stinei, ahol vadászlak áll és pisztrángtenyészet van. Utunk a Teleajenel fenyelegtegekkel borított völgyét követi, majd a Pridvarei-hágón át – Mogaș-nál – bekapcsolódik a Brassó felől Cheia klimatikus gyógyhely és turisztoközpont érintésével a Valenii de Munte, majd Ploiești felé tartó 1A számú műútba.”